

EEN OBEES BOEK - DAT MOEST

Geschiedenis van de literatuur in Limburg

“Moet dat nou?” is de laatste zin uit de *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, een obees boek van 768 pagina’s. “Mot det noew?”: ik herinner me uit mijn Limburgse jeugd die woorden als een standaardcommentaar op alles wat enigszins afweek van het bekende, of het nu om kleding, eten of een kritische opmerking ging. Een geschiedenis van de literatuur in Limburg – moet dat? Veroordelen de Limburgers zichzelf daarmee niet tot provincialisme, tot snoeverij op zoiets toevalligs als geboorteplaatsen?

De schrijvers van deze geschiedenis zijn zich het gevaar ten volle bewust. Ben van Melick, die de laatste hoofdstukken schreef, doorgaand tot in 2015, komt er rond voor uit: eigenlijk is een aparte geschiedenis van de Limburgse literatuur, apart van die van “Holland”, na de jaren tachtig van de vorige eeuw niet meer zinvol. De laatste inhaalmanoeuvres zijn achter de rug, de schrijvers die er toe doen zijn niet meer als regionaal te kwalificeren. De situatie is te vergelijken met die van de literatuur die in Nederlandstalig België wordt geschreven: ook die is de laatste decennia geïntegreerd in het hele taalgebied.

Maar ook als er sprake is van één literatuur die geheel het Nederlandse taalgebied bestrijkt en die één literatuurgeschiedenis vereist, is er nog wel wat te zeggen voor regionale studies. Dan moet zo’n geschiedenis wel gericht zijn op hoe literatuur functioneert in een bepaalde streek of stad, inclusief dus de geschiedenis van literaire verenigingen, podia, uitgevers, boekwinkels, onderwijs. “Literaire bedrijvigheid”, noemt de redactie het in de inleiding.

In het stuk over de negentiende eeuw van de hand van Lou Spronck is die literaire bedrijvigheid in vrijwel alle facetten aanwezig. Hij geeft een indringend beeld van de geschiedenis van het lezen en schrijven in deze periode, toen Limburg als een schuifgebied tussen Frankrijk, Duitsland, België en Nederland heen en weer ging, en de geschiedenis van Venlo en Maastricht op politiek gebied volledig verschillend was. De Nederlandse provincie Limburg van nu bestaat pas sinds 1866. Spronck laat de suprematie van het Frans zien, die hij laat eindigen toen de *Courrier de la Meuse*

in 1893 ophield te bestaan, en hoe het Nederlands langzaam maar zeker de tweede taal boven het dialect werd. Ook maakt hij duidelijk hoe de kerk in alle opzichten de marionettenbespeler van de literatuur in Limburg was. De priesters leidden degenen op die zich als schrijver zouden gaan manifesteren, heel veel priesters waren tegelijk schrijver, zij waren de verzamelaars van volksverhalen en de stimulators van geschreven dialect, en zij waren ook de censoren van boeken die geen roomse moraal uitdroegen.

In de andere hoofdstukken is de beschrijving van het literaire leven minder expliciet aanwezig. Elk van de zeven auteurs (onder wie één auteurscollectief) heeft zijn eigen aanpak. Het deel over de vroege middeleeuwen (tot 1500), van de hand van Ludo Jongen, biedt geen grote verrassingen na *Stemmen op schrift* van Frits van Oostrom. Dat het Maasland op het gebied van handgeschreven teksten in die tijd uitstak boven andere gebieden, maakte hij al duidelijk. Een aparte geschiedenis van de Maaslandse literatuur is dan ook geheel te verantwoorden. Jongen sluit terecht geen geschreven bronnen uit: ook Latijnse teksten en gebedenboeken horen erbij. Hij doorspekt zijn verhaal met spectaculaire overleveringsgeschiedenissen van de handschriften. De fraaiste demonstratie daarvan is misschien wel de afbeelding van druppelvormige bladwijzers, door negentiende-eeuwse nonnen geknipt uit het perkamenten dertiende-eeuwse handschrift van *Leven van Sinte Lutgart*. Minder oog heeft Jongen voor de publieksfunctie van teksten. Hoe kwam de handgeschreven Servaaslegende onder de mensen? Blevен kloosterteksten binnen de muren of functioneerden die ook in de openbaarheid? Hij laat zijn hoofdstuk eindigen in 1517, bij Luthers timmeractie. Maar heeft de Hervorming wel net zoveel invloed gehad op de literatuur als de uitvinding van de boekdrukkunst, zo’n zeventig jaren eerder? En is de kerken- en kloostercultuur dan niet al verdrongen door stads-cultuur?

Herman en Hannie van Horen tekenen voor de periode van 1500-1793, voor de Limburgse letteren minder glorieuze eeuwen. Geen bakermat zoals de voorgaande periode, maar een tamelijk duister tijdvak, waarin het Maasland voortdurend in oorlogen verwickeld was. Zij kozen voor een indeling naar genres, maar omdat ze geschiedschrijving, humanistische

De auteurs stofferen hun verhalen kwistig met citaten en dat maakt deze geschiedenis tegelijk tot een bloemlezing

Latiijnse teksten, kronieken, reisjournalen, volksverhalen en verlichtingstraktaten includeren, en plaatsen in hun context, ontkomen ze aan traditionele geschiedschrijving. De hoofdstukken over profaan proza en over toneel, waarin veel aandacht voor de betekenis van het onderwijs, met name van de jezuïetencolleges, zijn buitengewoon fascinerend.

Over Sproncks negentiende eeuw heb ik al de loftrumpet gestoken. Toch heb ik ook wel wat kritiek op zijn indeling. Hij geeft eerst een verhaal, en daarna een auteurslexicon. Dat laatste, dat dus niet als één geheel is geschreven, leidt er vrijwel onvermijdelijk toe dat lezers het lexicon ongelezen laten, hoe geestig en informatief de korte beschrijvingen per auteur ook zijn, en hoezeer ook die in een context staan.

Voor de korte periode van 1893 tot 1914 schreef de Tachtiger-specialist Peter Winkels over de Limburgse positie in de Nederlandse literatuur. Hij kiest voor weer een andere aanpak, waarbij de auteurs de paragrafenindeling bepalen. Frans Erens is de grote man hier, die na Hendrik van Veldeke de eerste Limburgse volwaardige canonauteur genoemd kan worden. Maar juist door de aandacht op auteurs te leggen, blijft de oogst wat mager. Weliswaar besteedt Winkels aandacht aan tijdschriften, zoals *Van onzen Tijd*, maar over het Limburgse literaire leven krijgen we weinig te horen.

Ook Wiel Kusters volgt het stramien van de auteursparagrafen, met tussendoor pareltjes over de oprichting van het standbeeld voor Hendrik van Veldeke en de oprichting van de Vereniging Veldeke, gelezen als een afkorting van *Voor Elk Limburgs Dialect Een Krachtige Eenheid*. Binnen de paragrafen weidt hij uit over het hybride karakter van de provincie Limburg of over het “anders zijn” en dan overstijgt hij de beperkingen die een auteursgerichte benadering nu eenmaal met zich meebrengt.

Jos Perry kreeg de kortste periode toegemeten: de Tweede Wereldoorlog. In zijn prachtige essay zien we hoe reeds gevestigde auteurs voor keuzen gesteld werden, hoe er clandestien gegaan werd en welke functie het dialect hierin kreeg, inclusief de connotatie van heem- en volksaardgevoelens. “Juist als het om volkscultuur en streekliteratuur gaat, valt er nauwelijks een streep te trekken tussen acceptabele en politiek verwerpelijke opvatting”, schrijft hij.

De moeilijkste taak nam Ben van Melick op zich voor de periode na 1945. Want wat doet het ertoe dat Connie Palmén in Limburg geboren is en dat Peter Buwalda daar opgroeide? Bovendien zat hij ermee dat hijzelf en zijn vrienden onderdeel zijn van de literaire bedrijvigheid: als recensenten, als organisatoren, als schrijvers. In een mooie inleiding beschrijft hij de gevolgen van de mijnindustrie en het verval daarvan, de integratie van Limburg, de imagovorming van de Limburger in Noord-Nederland en de opkomst van bedrijvige literaire podia. Paragrafen over auteurs wisselt hij af met beschrijvingen van bijvoorbeeld dialecttijdschriften. Toon Hermans is even belangrijk als de unieke Pé Hawinkels, Rowwen Hèze krijgt evenveel aandacht als de strenge essayist Cyrille Offermans. Het boek gaat tenslotte in zijn eigen staart bijten, want enige auteurs ervan krijgen ook een plaats in Van Melicks geschiedenis.

Er zijn weinig kritische noten te kraken over *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, maar dat er eigenlijk evenveel boeken in dit ene grote boek staan als auteurs, zeven dus, is toch wel een bezwaar. Daardoor zijn er ook enige overlappingen tussen de diverse stukken, naast de grote verschillen in aanpak. Complimenten te meer: de verzorging van het boek is een prijs waard. Uitgever Vantilt heeft al een reputatie wat zijn royale illustratiebeleid betreft, en die wordt nu in de vormgeving van Piet Gerards tot een topprestatie gevoerd. De auteurs stofferen hun verhalen kwistig met citaten, en dat maakt deze geschiedenis van de Limburgse literatuur tegelijkertijd tot een bloemlezing ervan. Kortom: ja, deze geschiedenis moest.

MARITA MATHIJSEN

LOU SPRONCK, BEN VAN MELICK EN WIEL KUSTERS (RED.), *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*, Vantilt, Nijmegen, 2016, 768 p.